

LUCIAN-VASILE SZABO

UN ALT SLAVICI
O geografie publicistică
după gratii
COMPLEXUL SLAVICI

Editura Universității de Vest
Timișoara, 2021

CUPRINS

UN ALT SLAVICI

O geografie publicistică după gratii

Partea I-a

1. CERTITUDINI ȘI IPOTEZE.....	7
2. INTRODUCERE ÎN UNIVERSUL PROZEI JURNALISTICE.....	11
3. GAZETĂRIA, ÎNTRE RUTINĂ ȘI CHEMARE.....	19
O delimitare a temei.....	19
Într-un univers al diversității	27
Topografii publicistice.....	36
4. RELAȚIILE ÎN SLUJBA UNITĂȚII CULTURALE	43
Aria multiplelor opțiuni.....	43
„Punerea în legătură”	53
Întoarcerea la principii	61
5. IDEILE PENTRU CARE A SUFERIT.....	71
Trepte ale demnității	71
Au crezut că pot critica... ..	78
Pendulări prin provinciile imperiului	83
Dreptul și... dreptatea	88
Împăratul luminat.....	92
Apariția Dualismului	99
6. DOI MENTORI: ȘAGUNA ȘI MAIORESCU	105
7. PUBLICISTICA ÎN A DOUA JUMĂTATE	
A SECOLULUI AL XIX-LEA	111
Presa ca... bazar.....	111
Publicistică cu foarfeca	116
Genuri și abordări	124
Autor de articole politice.....	132

Partea a II-a

1. ETAPE DINTR-O AMPLĂ GEOGRAFIE PUBLICISTICĂ	145
Orizontul unui concept de cercetare	145
O grilă de lectură.....	150
2. PRIMELE POPASURI JURNALISTICE	159
Diversitate tematică	159
Ofensiva de la Gura satului.....	166
De la Viena la București, via Iași.....	172
3. DOUĂ REPERE: TIMPUL ȘI TRIBUNA	177
Mai mult decât un ziar de partid	177
Conservatori cu idei novatoare	184
Ofensiva publicistică de la Tribuna	193
Strategii și polemici	200
Slavici în postura de editor	209
4. ÎN FAȚA JUSTIȚIEI	217
Proces după proces.....	217
Un an în pușcăria de la Vác	222
5. DIHOTOMII REACTIVE	231
Controverse publicistice Ardeal – Banat	231
Ofensivă susținută.....	235
Supraviețuirea spiritului tribunist	240
Activitate complexă dincoace de munți	244
6. PUBLICIST COMPLET LA MINERVA ȘI ZIUA	253
Modernizarea presei românești	253
Cenzură și control în... piețe	256
7. JUDECAT ȘI ÎNCHIS DE ROMÂNI	269
Jurnalism pedepsit cu moartea	269
Spionaj la... vedere	274
„Fluturași fascinați de lampioanele franceze...”	282
Solidarizări și refuzuri	285
8. RECURS: ÎN FAȚA CURȚII MARȚIALE.....	291
Pledoarii pentru libertate	291
Apărare vehementă.....	295
„Rămâi cu bine”	301

COMPLEXUL SLAVICI

1. COMPLEX: MAI MULTE ABORDĂRI	309
2. SLAVICI: POZIȚIONĂRI ÎN RELAȚIA CU CEILALȚI	313
Cei buni și cei cu interes	313
„Să fim cu toți uniți într-un stat”	318
Obligația de a trăi împreună.....	323
3. TRANSILVANIA – SPAȚIU AL DISPUTELOR.....	329
Delimitări antișovine.....	329
Frontierele libertății	335
Ocrotitori și dușmani.....	339
4. CHESTIUNEA EVREIASCĂ – UN DOSAR SENSIBIL	347
Precauții în contextul epocii.....	347
Evreu bogat, evreu sărac	355
5. CRITICA FRUNTAȘILOR ROMÂNI DIN VECHEA GARDĂ	363
Cine e în fruntea națiunii?.....	363
ASTRA – cu lumini și umbre.....	368
Poziții viguroase.....	373
Mitropolitul nu e ușă de biserică... ..	378
6. ALTE CAMPANII, ALTE ÎNCORDĂRI.....	381
O nouă generație politică	381
Fizionomia Ardealului și a Banatului	385
7. GEOGRAFIE PUBLICISTICĂ ÎNTRE PRIETENI ȘI ADVERSARI... ..	391
Tablou cu fețe regale	391
Despre neînțelegeri și solidaritate.....	397
Dispute cu Iorga și Goga.....	401
Din nou despre Arghezi și Coșbuc.....	408
Controversele rămân	414
8. DOSAR DESPRE STIL.....	421
Scrișul jurnalistului	421
Experiențe diverse.....	425
Ieșirea din impas	430
Seriozitate în redactare.....	435
Editarea, corectura... ..	439
Fermitate în sala de judecată.....	443

9. FIGURI ȘI DEZBATERI	455
Investigând arhive și colecții	455
Dialog și argumente	468
Agresivitate verbală și răspunsuri	473
10. ÎN CAPCANELE ISTORIEI	481
Căutând în documente vechi	481
Mărturii despre rapt	486
Canoanele politicii	490
11. ETERNA REFORMĂ... ..	495
Contur științific și pedagogic	495
Meditator și instructor	497
Situația complicată a fetelor	500
Voință de fier	505
Orizont sociologic	513
12. VIZIUNE ECONOMICĂ ȘI MANAGEMENT EFICIENT	517
A munci și a gândi	517
Teme gospodărești	520
Criză și scumpiri	523
Deficite nejustificate	528
13. O CLASĂ „SUPERPUSĂ” PESTRIȚĂ	531
Economie rurală	531
Socialism și capitalism	535
„ Protecție de fuste ”	537
14. PE FRONTUL LIMBII ROMÂNE	545
A scrie și a vorbi corect	545
Gazetărie și ortografie	549
Instituții cu probleme	552
BIBLIOGRAFIE	565

Partea I-a

1. CERTITUDINI ȘI IPOTEZE

Ioan Slavici, gazetar al extremelor

Prozator, ziarist, editor, folclorist, dascăl și istoric, ideolog și promotor cultural, Ioan Slavici este una dintre personalitățile complexe și novatoare ale culturii române. S-a afirmat puternic în toate aceste arii culturale. Atunci când face un bilanț, cu puțin timp înainte de moarte, se simte stingher. A fost dat la o parte și judecat de învingători după reguli schimbate din mers. Bilanțul vieții este limpede: „Știam că nu li se cuvine să facă așa ceva, căci eu nu făceam parte din nicio tagmă: Societatea Scriitorilor Români mă exclusese din sânul ei ca nevrednic de a-i fi membru; sindicatul ziariștilor mă declarase și el nevrednic de a-i fi membru; iar corpul didactic nu m-a socotit niciodată dascăl. Noii mei tovarăși de suferințe nu le știau însă aceste și puteau, în toată vinovăția, să zică: «Iată ziaristul, iată dascălul român, iată scrietorul care face, ca membru corespondent, parte chiar și din Academia Română». Îmi făceam, fără de vina mea, de rușine neamul”¹. Sunt rânduri scrise după trecerea prin universul carceral de la Domnești, Modern, Luvru și Văcărești. Este contextul în care Gala Galaction lansa o mare provocare. Apărător plin de zel al scriitorului și gazetarului ardeleano-bănățean, acesta va spune răspicat, pe când Slavici era încă închis la Văcărești și se apropia de vârsta de 72 de ani: „Vă prorocesc că peste zece-douăzeci de ani, dacă nu și mai curând, ne va fi amar și ciudă că am împins urmărirea și răzbunările naționale până peste capetele lui Slavici și Arghezi”². Va exista părerea de rău, însă valorizarea operei autorului se va face în principal pentru proză...

¹ Ioan Slavici, *Amintiri, Închisorile mele, Lumea prin care am trecut*, Editura Albatros, București, 1998, p. 62.

² *Avântul*, I, nr. 39, 12 decembrie 1919, articol reprodus în Gala Galaction, *Opinii literare*, Editura Minerva, București, 1979, p. 270.

Certitudinea de la care plecăm este că despre Ioan Slavici mai sunt multe lucruri de spus. Unele esențiale. În ciuda unei bibliografii ce tinde să devină exhaustivă, petele de umbră se mențin. Surprizele pot să apară de oriunde, deoarece suntem încă departe de a cunoaște tot ce a scris. Ca o consecință, nici nu putem susține că i-am cunoaște întreaga activitate și, mai ales, ideile și nuanțele, unele care fac diferența. Mai sunt încă fragmente rămase inedite, destul de puține, e drept. Problema cea mare o constituie însă nu editarea, ci reeditarea. Multe, cele mai multe, dintre intervențiile publicistice ale lui Slavici au rămas acolo, în paginile unor gazete de acum 100-150 de ani. Multe au fost foi efemere, cu o circulație restrânsă, tipărite în puține exemplare. Când sunt însă realizate reeditări, imaginea scriitorului se schimbă, așa cum arată Răzvan Vonceu³.

Diversitatea unui mare polemist

Și aceasta este o certitudine: Ioan Slavici a scris enorm. A ales diversitatea, abordând domenii nu neapărat apropiate între ele. S-a ocupat de creșterea junelor române și de Confucius, de creșterea salcâmului și de editarea documentelor istorice, de căruțele pentru război și de politica în marile cancelarii ale Europei. Toate au fost inițial păreri exprimate în articole de gazetă. Ziaristica i-a permis să noteze aceste fulgurații, aceste idei și opinii. Pe unele le-a dezvoltat în articole scurte, rămase așa, ori reluate în altele mai ample. Adesea, a dat studii, tipărite și ele în presă... Toate i-au oferit un cadru de organizare pentru opera de rezistență. Iar acum putem formula ipoteza cercetării noastre: care este contribuția jurnalistică la conturarea imaginii lui Slavici ca scriitor, om politic (activist, mai degrabă), ca dascăl, memorialist, editor (literar, de documente sau de presă), ca istoric? În ciuda afirmației sale: „Eu m-am simțit viața mea întreagă mai presus de toate dascăl”⁴, Slavici s-a arătat în toată activitatea sa în primul rând ziarist! A luat pana în mână (la propriu) și a intervenit energic de câte ori a simțit nevoia. În același timp, publicistica sa nu este doar o ancoră, doar o suită de crochiuri pentru realizări mai ample. Este un domeniu bine conturat, Slavici ziaristul dovedindu-se cel puțin la fel de solid ca Slavici prozatorul.

³ Răzvan, Vonceu, *Arhitectura memoriei*, Editura Școala Ardeleană, Cluj-Napoca, 2016, în articolul „Un nou Slavici apărut”.

⁴ Ioan Slavici, *Amintiri*, Editura pentru literatură, București, 1967.

Din meseria de profesor și-a câștigat scriitorul pâinea zilnică. O lungă perioadă a predat la Azilul Elena Doamna, din București. 14 ani a fost director la Institutul Otteteleșanu al Academiei, la Măgurele, aproape de București. Înainte de Primul Război Mondial a fost dascăl la Școala Evanghelică, tot din capitala Regatului. A predat și la alte școli. În anii de foc de la *Tribuna* a avut ore ca profesor la Școala de fete din Sibiu, unde directoare era soția sa, Eleonora Slavici, elevă în anii anteriori la Azilul Elena Doamna. A scris la ziar chiar și când o ducea rău cu banii. S-a implicat în luptă și a dus nenumărate campanii. Publicistica i-a plăcut enorm lui Slavici. Și să scrie la gazete, dar și să le facă. Toate celelalte activități ale sale, profesoratul sau lucrul la Comisia documentelor istorice, și acesta din urmă desfășurat pe parcursul a trei decenii, par plase de siguranță pentru combatantul ziarist. Rămâne de mirare că a mai dat și proză, teatru sau studii de gramatică în acest timp!

Slavici a scris la ziar toată viața lui. A început în 1871, cu apelurile pentru organizarea Serbării de la Putna. A publicat până în ziua în care a murit, în 17 august 1925. Sunt 55 de ani de gazetărie, adică o viață de om. Chiar dacă pe parcurs putem identifica episoade din activitatea jurnalistică (la *Gura satului*, la *Telegraful român*, la *Timpul*, la *Tribuna*, la *Minerva* și *Ziua*, la *Gazeta Bucureștilor* ori la *Adevărul literar și artistic*), delimitarea este doar una metodologică, pentru a ușura analiza. În realitate, geografia sa publicistică indică o legătură continuă. Aproape că nu contează titlul foii, pentru că autorul ardelean este permanent prezent în paginile uneia!

Vom urmări acest traseu gazetăresc de o jumătate de secol folosind instrumentarul pus la dispoziție de metoda geografiei literare. A fost sistematizată de Cornel Ungureanu, într-o cuprindere ce conturează harta imaginarului celor mai importanți scriitori români, dar și central-europeni. O altă direcție este una terestră, o geografie a călătoriilor și popasurilor acelorași mari scriitori. Din complexitatea vieții și din interacțiunile cu toposul diegetic se nasc armonii, dar mai ales dispute. Vor fi traduse în artă, în opere cu pronunțat relief estetic. Metoda poate fi extinsă la o geografie publicistică, urmărind o hartă a raportării despre real, despre factualitatea ce constituie canonul ziaristicii generaliste. În acest mod, se conturează universul creației complexului scriitor Ioan Slavici. Proza jurnalistică nu e doar un domeniu vast și puțin exploatat,

așa cum am precizat deja, ci și unul surprinzător, care scoate din umbră laturi importante ale portretului de autor.

Geografia publicistică a acestui autor se completează în sute de articole și studii ce însumează mii de pagini. Temele sunt diverse, nu doar ale actualității gazetărești, însă într-o proporție covârșitoare au fost publicate în periodice, în jurnale cu tematică largă, politice, sociale și economice, nu doar literar-artistice. Adesea, chiar și cele declarat literare au găzduit astfel de produse de actualitate cotidiană. În același timp, relevante sunt polemicile, disputele uneori virulente, în care a intrat Slavici, precum și sistemul de relații dezvoltat cu personalitățile cele mai importante ale lumii românești. Iar călătoriile și popasurile nu înseamnă doar succese, ci și petreceri în locuri de detenție, căci scriitorul-jurnalist a cunoscut universul carceral tocmai pentru că era ziarist, unul extrem de incisiv! Sunt motive solide pentru a încerca să descifrăm cât mai exact harta activității gazetarului Ioan Slavici.

2. INTRODUCERE ÎN UNIVERSUL PROZEI JURNALISTICE

Unde căutăm, cum ne poziționăm

Cunoscut în special ca prozator, dar și cu dese referiri la activitatea sa politică (fără a fi cu adevărat om politic), Ioan Slavici a avut însă o activitate intensă nu doar în domeniul literar (dramaturg, folclorist, redactor literar). Apropiată literaturii este memorialistica sa. Oferă informații bogate despre viața și activitatea scriitorului, fiind un veritabil capitol de geografie literară. Memorialistica se constituie însă și ca un pas către geografia publicistică a lui Slavici, cu date și despre autorul de studii istorice, economice ori pedagogice. Universul său publicistic este reconstituit doar fragmentar din scrierile reeditate (proză, teatru, amintiri, unele studii). Gazetarul a susținut și o bogată corespondență. Din scrisori aduna multe informații. Le folosea în studii, însă unele constituiau o bază consistentă pentru contribuțiile sale la diferite publicații. Redescoperirea diversei sale corespondențe (epistolele fiind publicate disparat, mai degrabă în volume sau grupaje legate de numele altora!) permite accesul în teritorii nestrăbătute de pe harta gazetăriei. În scrisori, Slavici este mult mai deschis și aprofundează idei redade adesea sintetic în articole. Acestea din urmă nu lasă să se vadă decât rar strategiile autorului, pe când scrisorile sunt mult mai detaliate, mai explicate asupra întregii sale activități. Fără îndoială, sunt aici multe nuanțări, însă geografia sa publicistică poate fi conturată doar parcurgând articolele, cele de publicistică, grosul lor rămânând dispersat în pagini de ziare și reviste, aflate astăzi în colecții incomplete.

Mai mult, paternitatea articolelor este uneori greu de stabilit. Se cunosc cazuri de intervenții ziaristice atribuite lui Slavici, alteleori lui Eminescu, iar altă dată lui Caragiale. Cei trei, cel puțin în perioada cât au colaborat la *Timpu*l, aveau obiceiul să discute mult atât înainte, cât și după ce erau scrise articolele. S-au influențat reciproc enorm. Există

chiar mărturii în privința faptului că își completau unul altuia articolele, continuând de unde a lăsat celălalt. Apoi, multe dintre textele de gazetă nu au fost semnate. Cercetătorii au încercat (și au reușit, în parte) să stabilească paternități. Nu toate sunt acceptate. Alte zeci sau poate sute au rămas neidentificate, niciodată regăsite sau cercetate... Însă articolele de ziar, mai mult decât opera literară, mai mult decât memorialistica sau decât studiile pe diferite teme, dau adevărata măsură a lui Slavici ziaristul. Această poziționare se răsfrânge asupra întregii sale activități, aducându-l în prim-plan pe gazetar.

Ioan Slavici a rămas un „caz”. Dar nu în literatura română, unde a fost fixat definitiv printre clasici, chiar dacă unii teoreticieni au fost de părere că el oferă „un ospăț mai sărac”, ca să reluăm cunoscuta formulare a lui Tudor Vianu. Într-o epocă în care naționalismul era în floare, generat și de nevoia fiecărui neam de a se fixa în istorie, Slavici a fost o figură incomodă. Nu literatura sa a fost cauza modului umilitor în care l-au tratat societatea și cei mai mulți dintre marii zilei, ci publicistica sa. Om cu desăvârșire european, în sensul pe care astăzi îl deslușim mai bine (chiar dacă o facem cu greutate!), gazetarul s-a manifestat ca român și mai mult decât atât: a fost cetățeanul model nu al Imperiului Habsburgic, nu al Austro-Ungariei, ci al Europei Centrale, Mitteleuropa, cum este denumirea în germană.

Este un concept care se opune Estului, cu rușii, cu toată zona aceea tulbure, și se opune Sudului, Balcanilor, o arie receptată ca turcizată, dar și slavizată până la un punct. Fără îndoială, Slavici era un om așezat, iar geopolitica personală pe aceasta s-a bazat mereu: pe civilizație! Nu și-a schimbat viziunea, însă s-au schimbat vremurile și l-au dat peste cap. Idealul său de ordine și onoare, de încredere în forța și progresul tehnic generate de Mitteleuropa sunt mai ușor de acceptat astăzi, însă în epocă, una a disputelor naționaliste (firești, până un punct), putea fi considerat (așa cum s-a și întâmplat!) o erezie.

Să deschidem dosarele!

Timpurile noastre, deși încă tulburi, ne lasă posibilitatea de a deschide dosarul (dosarele!) Slavici. Și problema maghiară, și problema cu imperialii, și problema evreiască, și problema cu rușii (cu slavii). Dar și problema cu românii. Toate sunt înșirate pe harta activității sale

gazetărești. O geografie publicistică este necesară. Deschiderea a fost făcută prin conceptul de geografie literară, promovat și argumentat de Cornel Ungureanu⁵. Este un punct de plecare.

De-a lungul timpului, concepțiile politice (mai degrabă ideologice) ale ziaristului Slavici au fost analizate de nume importante ale literaturii române, nume care au dat texte de valoare într-o geografie publicistică încă nescrisă temeinic. Mihai Eminescu este primul nume. Poetul îi va fi total favorabil. Va fi susținut, cel puțin în anii de început, și de Titu Maiorescu. Se va schimba însă modul de percepție. Relațiile cu marele critic și marele om politic se vor răci. Maiorescu a fost, lucru puțin dezbătut, și un mare om politic. A condus, în calitate de premier al României, scurtul și eficientul Război din Balcani, încheiat cu Pacea de la București din 1913. Puțin a lipsit să nu fie prim-ministru și la intrarea României în Primul Război Mondial. Altfel s-a fi scris atunci istoria. Iar istoriile contrafactice nu-și au rostul aici, într-un sistem dominat de factual, cum este ziaristica. Poate alta ar fi fost și soarta lui Slavici...

Nu au lipsit însă adversarii. Octavian Goga este un astfel de nume. Va scrie cunoscutul articol „A murit un om: Ioan Slavici”⁶. Era un necrolog închinat lui Slavici cu 15 ani înainte ca acesta să moară cu adevărat... Nicolae Iorga a fost un alt adversar. Marele istoric a avut însă un comportament oscilant față de marele prozator. Eugen Lovinescu a avut o atitudine de denunțare a lui Slavici, așa cum avea să se manifeste dur și față de alți scriitori importanți. Îi datorăm lui George Călinescu o poziție echilibrată față de scriitorul ardelean. Îl readuce în atenția publică, mai ales prin referire la activitatea sa literară și îi fixează locul în monumentală *Istorie a literaturii române de la origini până în prezent*, publicată în 1941. Dar nu va fi prea îngăduitor cu ziaristul Slavici. Sau mai degrabă cu presupusul imobilism din ideile sale politice.

Perioada comunistă l-a recuperat greu pe Slavici, dar a făcut-o. Desigur, referirile la sfera politică au fost limitate. Ar fi trebuit să se facă apel la publicistică, iar acest lucru era imposibil. Totuși, în 1968, Dimitrie Vatamaniuc a dat studiul său de referință *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*⁷. Rămâne actual și fundamental în înțelegerea

⁵ A se vedea în special Cornel Ungureanu, *Geografia literară*, Editura Universității de Vest, Timișoara, 2002, dar și *Ioan Slavici*, monografie, Editura Aula, Brașov, 2002.

⁶ *Tribuna*, XIV, nr. 149, 16 (29) iulie 1910.

⁷ Dimitrie Vatamaniuc, *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*, Editura Academiei, București, 1968.

activității depuse de gazetar ca jurnalist. Tot Dimitrie Vatamaniuc a mai dat volumul *Ioan Slavici. Opera literară*, important și acesta pentru activitatea depusă de scriitor. Fundamental pentru înțelegerea scriitorului este volumul *Slavici*, scris de Magdalena Popescu⁸.

În ceea ce privește activitatea sa, în mod particular publicistica, pentru că este un domeniu pe care jurnalistul nu l-a abandonat niciodată, revelatoare este corespondența sa. Liviu Popeangă a publicat câteva scrisori, altele au fost studiate de Virgil Vintilescu, autor care a dat și un volum intitulat *Ioan Slavici*⁹. Alte scrisori au apărut în volumele ce-l au ca titular pe prietenul său Vasile Mangra. Mai sunt și epistole prezentate disparat. Altele au rămas ascunse prin diferite biblioteci. Dimitrie Vatamaniuc a trecut multe în revistă atunci când și-a redactat lucrarea fundamentală *Ioan Slavici și lumea prin care a trecut*. Nu le va avea atunci la dispoziție pe cele editate în volumele *Scrisori către Ioan Bianu*. Vatamaniuc a pus în evidență câteva teme abordate constant de Slavici: relațiile cu maghiarii, cu imperialii, dar și cu liderii românilor de la București ori din Ardeal. O atenție aparte este acordată teoriei clasei „superpuse”, deslușită de gazetar în funcție de fiecare etnie. Cercetătorul deschide și „dosarul evreiesc” al lui Slavici, rezolvarea găsită fiind prin prisma evreilor deținători de capital, singurii care ar fi fost condamnați de Slavici. Cazul va fi reluat după 1989 de mai mulți cercetători, când se va pune acut problema antisemitismului autorului. Sugestii pertinente găsim în studiile lui Cornel Ungureanu, istoric literar și al culturii care aduce „bibliografia” la zi și oferă interpretări nepartizane. Tot criticul bănățean este cel care atrage atenția asupra geografiei literare și publicistice a gazetarului, făcând și o încadrare pe harta Mitteleuropei. Pentru perioada tribunistă sunt importante și volumele *Momentul Tribunei sibiene* de Elena Stan, precum și *Tribunismul (1884 -1905)*, semnat de Vlad Popovici.

Mitteleuropa sau în căutarea frontierelor

Rămânând la conceptul dilematic reprezentat de Europa Centrală, remarcăm că la Timișoara, una din capitalele importante ale zonei, există ample cercetări în această direcție. Titulatura este de A Treia Europă,

⁸ Magdalena Popescu, *Slavici*, Editura Cartea românească, București, 1977.

⁹ Editura Excelsior Art, Timișoara, 2007.

denumire sub care este cunoscut grupul de studiu coordonat de Adriana Babeți și Cornel Ungureanu, precum și revista editată cu participarea unor tineri cercetători. A Treia Europă nu este doar un alt nume pentru Mitteleuropa, ci și un vast câmp de studiu. Zona are granițe variabile și în timp, și în spațiu. Abordarea în sistem multidisciplinar este singura fertilă. Nu doar marginile terestre ale zonei sunt greu de delimitat, ci și cele literare (artistice, ca arie de cuprindere), ori cele geopolitice, geostrategice sau cele ce țin de o posibilă geografie publicistică. În acest imperiu fără granițe fixe a evoluat și Slavici, alături de alți mari scriitori și gazetari ai unor imperii reale ori doar imaginare...

Câteva date din „dosarul evreiesc” găsim și în ampla sa activitate epistolară, multe dintre scrisori fiind reproduse, cum aminteam, în Vasile Mangra, *Corespondență*, II¹⁰. Volumul oferă date și pentru evaluarea tezei rusofobe (slavofobe, de fapt!) la publicistul ardelean, precum și câte ceva despre părerile sale antibritanice. Motivele de mai sus nu fuseseră dezvoltate aproape deloc de D. Vatamaniuc (lucru explicabil în contextul epocii), fiind formulate doar unele referiri la antianglicismul slavician. Dosarul tematic este însă completat de o altă lucrare importantă, „*Germanofilii*”, semnată de istoricul Lucian Boia¹¹. Autorul se mărginește la contextul politic al Primului Război Mondial, însă amănunte importante despre gazetarul ardelean oferise și mai înainte, în volumul dedicat tribunistului Eugen Brote, coleg de redacție cu Slavici în aventura lor jurnalistică de la Sibiu, iar mai apoi în încercarea de a pune pe picioare o agenție de presă...

Inițial, Slavici era adeptul ideii că se poate trăi alături de ceilalți și nu vedea necesitatea unirii românilor într-un singur stat. Conviețuirea, mai bună sau mai rea, se cerea îmbunătățită. Aceasta nu excludea însă, dar nici nu impunea neapărat, ieșirea de sub dominația Curtii Imperiale de la Viena și unirea cu Țara. Astfel, unirea este o posibilitate și un deziderat. O spune și Eminescu într-un loc: „Așadar, idealul românilor din toate țările Daciei lui Traian este menținerea unității reale a limbii strămoșești și a bisericii naționale. Este o Dacie ideală aceasta, dar ea se realizează pe zi ce merge”¹².

¹⁰ Vasile Mangra, *Corespondență*, II, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2007.

¹¹ Lucian Boia, „*Germanofilii*”, Editura Humanitas, București, 2010.

¹² *Curierul de Iași*, IX, nr. 125, 17 (29) noiembrie 1876.